Nieznany projekt znaczka pocztowego autorstwa Henryka Nitry

Maciej Dembiniok

Henryk Nitra (1891-1948) to trochę zapomniany śląskocieszyński artysta plastyk, znany głównie jako rzeźbiarz i malarz.

Henryk Nitra przy jednej ze swoich prac w warsztacie w Błędowicach Górnych w roku 1932 (zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Urodzony w Szobiszowicach na Śląsku Cieszyńskim, pochodził z biednej chłopskiej rodziny. Początkowo terminował u majstra stolarskiego we Frydku, a następnie wedle przekazów jego brata kształcił się w zakresie rzeźby w Wałaskim Międzyrzeczu. Potem nastąpiły próby studiów artystycznych w Wiedniu, Monachium i Morawskiej Ostrawie, przerwane niestety ze względów finansowych. W czasie Wielkiej Wojny skierowany został do Oddziału Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie, gdzie prócz budowy cmentarzy wojennych w rejonie Krakowa uczestniczył prawdopodobnie we wznoszeniu odsłoniętego w roku 1915 pomnika na Wzgórzu Kaim w Bieżanowie. Po wojnie ożenił się Jadwigą i osiadł w Żermanicach. W latach 1920-22 doskonalił swój warsztat na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie u prof. Konstantego Laszczki (tu znów trzeba polegać na przekazach ustnych, bo żadna dokumentacja w tym zakresie nie zachowała się). Po powrocie na Śląsk Cieszyński otworzył warsztat rzeźbiarski w Błędowicach Górnych. Wytwarzał tu m.in. bogato zdobione karawany pogrzebowe, sztukaterie, a także rzeźby przedstawiające postaci z jego środowiska: chłopów, górników, hutników czy górali, a także śląskocieszyńskich działaczy

społecznych jak Paweł Stalmach czy Jan Kubisz. Swoje prace rzeźbiarskie sprzedawał za symboliczne kwoty i dopiero udział w roku 1929 w Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu spowodował, że mógł zaprezentować swoje rzeźby szerszej publiczności i zacząć zdobywać uznanie. W latach trzydziestych wystawiał z powodzeniem swe prace na pokazach w Polsce i Czechosłowacji uzyskując szereg wyróżnień. W tym okresie podejmował się też większych realizacji jak ołtarze kościołów ewangelickich w Orłowej czy Czeskim Cieszynie („Na Niwach"). W czasie II wojny światowej wyjechał do Lwowa, a następnie do Krakowa, gdzie podejmował się rozmaitych prac i dorabiał malując (głównie akwarele i obrazy olejne przedstawiające pejzaże i portrety). Po zakończeniu wojny utracił prawo powrotu do rodzinnego domu w Błędowicach i znalazł się w Cieszynie, gdzie bardzo aktywnie spędził ostatnie lata życia: był pierwszym prezesem delegatury Związku Polskich Artystów Plastyków w Cieszynie, a także przewodniczącym Sekcji Plastyki Amatorskiej przy Zarządzie Głównym Macierzy Ziemi Cieszyńskiej, organizował wystawy w Cieszynie i Wiśle. Do końca życia był czynnym rzeźbiarzem i malarzem, jednakże prace te nie zapewniały mu wystarczających środków utrzymania i stale borykał się z problemami finansowymi. Zmarł nagle 30 sierpnia 1948 roku i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym (Centralnym) w Cieszynie.

Henryk Nitra (po lewej) podczas prac rzeźbiarskich nad jednym z karawanów pogrzebowych w roku 1929 (zbiory własne)

Wśród wielu prac Henryka Nitry, znajduje się jedna, niepozorna i wyjątkowa w jego twórczości, a jest nią projekt znaczka pocztowego. Zachowała się płyta fotograficzna (szklany negatyw o wymiarach 8,3 x 8,3 cm) z wizerunkiem projektu znaczka oraz zestaw kilku stykówek na błyszczącym papierze fotograficznym. Na jednej z nich zapisano, że autorem projektu jest „artysta rzeźbiarz i malarz Henryk Nitra 1946".

Projekt znaczka pocztowego autorstwa Henryka Nitry upamiętniającego stulecie założenia „Towarzystwa uczących się języka polskiego na ewangelickim Gimnazjum w Cieszynie"

Na projekcie znaczka pocztowego umieszczono wizerunki Pawła Stalmacha (polskiego dziennikarza, publicysty, redaktora i wydawcy gazet oraz działacza społecznego i narodowego na Śląsku Cieszyńskim) oraz dr Andrzeja Cinciały (polskiego prawnika, folklorysty, etnografa, wydawcy i działacza narodowego na Śląsku Cieszyńskim), a pomiędzy nimi Wieżę Piastowską w Cieszynie i kilka książek. W dolnej części znalazły się daty 1847 i 1947. Znaczek miał zatem upamiętniać stulecie założenia 8 września 1847 roku „Towarzystwa uczących się języka polskiego na ewangelickim Gimnazjum w Cieszynie", poprzedzonego wspólną pieszą (kolej dotarła do Krakowa dopiero 13 października) wyprawą Stalmacha i Cinciały z Cieszyna do Krakowa w sierpniu 1847 roku, w celu pozyskania polskich książek dla planowanego stowarzyszenia. Zgodnie z mottem zapisanym w statucie Towarzystwa: „Chwałą i świętą powinnością każdego ojczyzny miłownika jest, w swoim języku ojczystym wyćwiczyć

i udoskonalić się”, a pozyskane przez młodych działaczy książki (w marcu 1848 roku czytelnia Towarzystwa posiadała 68 publikacji polskich, a zbiór dzięki dobroczyńcom stale się powiększał) umożliwiały obcowanie z literackim językiem polskim w warunkach utrudnionego dostępu do polskiej literatury. Działalność Towarzystwa nie była długa i praktycznie zamarła po wyjeździe Cinciały jesienią 1848 roku na studia do Krakowa. Księgozbiór jednak w październiku 1850 roku zasilił zbiory Czytelni Polskiej (liczył już wówczas 207 woluminów, w tym 150 polskich i 50 „innych słowiańskich”) i mógł dalej służyć polskim patriotom.

Zachowany negatyw i stykówki z projektem znaczka Henryka Nitry

Na znaczku widnieje oznaczenie jego wartości wynoszące 5 złotych oraz 5 złotych dopłaty.

Znaczek wartości 5 zł pozwalał zgodnie z taryfą pocztową wprowadzoną rozporządzeniem Ministra Poczt i Telegrafów z dnia 6 sierpnia 1946 roku (obowiązującą od 1 września 1946 roku) na opłacenie listu o masie do 20 g. Kwota ta pozostała niezmienna w roku 1947, aż do wprowadzenia nowej taryfy 1 stycznia 1948 roku (wówczas za list do 20 g należało zapłacić już 15 zł).

Dopłaty (niejednokrotnie przekraczające wartość znaczka) były w latach 40. na polskich znaczkach pocztowych często spotykane. Tylko w roku 1947 wprowadzono do obiegu następujące znaczki z dopłatami: znaczek upamiętniający wybory Sejmu Ustawodawczego z podobiznami Bolesława Bieruta, Edwarda Osóbki-Morawskiego i Michała Żymierskiego o wartości 3 zł + 7 zł dopłaty na odbudowę domów wypoczynkowo-kuracyjnych „Łomnica" i „Warszawianka" (Fi 416), znaczek przedrukowy wydany z okazji XXII Narciarskich Mistrzostw Polski o wartości 5 zł + 15 zł dopłaty na rzecz Polskiego Związku Narciarskiego w Krakowie (Fi 417), okolicznościowy znaczek z podobizną Emila Zegadłowicza o wartości 5 zł + 15 zł dopłaty na rzecz „komitetu uczczenia zasług poety i powieściopisarza Emila Zegadłowicza z przeznaczeniem na cele kulturalno-gospodarcze w miejscowościach związanych z twórczością poety" (Fi 419), znaczek o wartości 5 zł + 5 zł dopłaty na Polski Czerwony Krzyż (Fi 428) oraz znaczek pocztowy z podobizną brata Alberta Chmielowskiego o wartości 2 zł + 18 zł na „pomoc zimową" (Fi 443).

Wprowadzony do obiegu 30 kwietnia 1947 roku znaczek z serii „Kultura Polska" przedstawiający wybitnych Polaków związanych z teatrem (Fi 423)

Interesujące jest podobieństwo projektu znaczka do wprowadzonych do obiegu w marcu, kwietniu i maju 1947 roku znaków z serii „Kultura Polska” z wizerunkami sławnych Polaków (Fi 420-427). Zwraca uwagę zbliżony układ graficzny, a także podobna czcionka w napisie „Polska”.

Nie ma informacji o wysłaniu projektu znaczka Henryka Nitry do akceptacji przez Ministerstwo Poczt i Telegrafów i próbie jego emisji, nie zachowały się również przekazy o pomyśle twórcy na ewentualne przeznaczenie uzyskanych z pięciozłotowej dopłaty pieniędzy. Pozostaje on cieszyńską ciekawostką filatelistyczną i dowodem głębokich uczuć patriotycznych jego twórcy - Henryka Nitry.